

nalne žepne robce, na katerih je v sredini odtisnjen zemljevid Italije z odrešenim ozemljem, na robu so pa krog savojskega grba vsi grbi odrešenega ozemlja, pokrajini in mest — in mati jim skrbno razlaga njihov pomen in jim vceplja v srca prepričanje, da je vse to italijanska zemlja in dedna last. Na promenadi gleda iz vrhnjega žepa damam in kavalirčkom eleganten svilen robček v nacionalnih barvah. Vse izložbe v trgovinah, vsak komad v njih je okrašen z italijansko nacionalno trikoloro in najsi je okusno ali ne. Pri njih ni navada, da okrase hiše ob posebnih slavnostih hišni gospodarji z zastavami, temveč ima vsaka družina svojo nacionalno zastavo, ki jo izvesi ob posebnih prilikah; z njo se izraža nacionalni čut družine in ga goje tudi z zunanjimi znaki.

Danes je v Trstu vse nacionalno, vse ozračje je nacionalno! In to tuje nacionalno ozračje udarja v mrtvo in zasušeno nacionalno ozračje naše slovenske tržaške okolice in udarja na zaledje, ki je naše, a kjer jim je s strogimi kaznimi in z zaporom prepovedano pokazati javno ta svoj nacionalni značaj. In oni s tem ogrožajo nasilno potujčiti naš narod in mu vzeti našo narodnost! Ti ljudje, ko so bili ločeni od svoje zemlje, so se šele prav naučili ljubiti svojo nacijo in so uporabljali tudi vnanja znamenja, s katerimi so pokazali svojo nacionalnost. In njihovi bratje v domovini so jih podpirali pri vsem tem delu s sredstvi, da so zbujali v rojakih čut domoljubja in celo s temi sredstvi potujčevali naše ljudi, preskrbovali so jim bogato zalogo, s katero so okrasili vse ob uri odrešenja.

Mi tega ne poznamo, mi smo še majhni v tem, in prav ljubiti nas bodo naučili šele naši bratje, ki bodo z neodrešenega ozemlja prihajali k nam. Niso to le vnanjosti in malenkosti, mi jih podcenjevati, ker ti vnanji znaki so znaki notranjih čuvstev; in kaj je spoštovanje do slovenske trobojnice, vam lahko pove danes le oni, ki pride iz okupiranega ozemlja, kjer ni bilo dovoljeno izvesti in izraziti veselja svoje notranjosti niti v dneih, ko je vsa naša domovina imela narodna slavlja. Svobodo ve ceniti oni, ki jo je izgubil in kadar jo je izgubil!

Potreba bi bilo poslati ljudi v svet, da se v njem uče nacionalno propagandnega dela, da nam potem prirede razstave, tuje propagande in da se po njej učimo — kaj hočemo!

Nov položaj je nastal tudi za naše narodno-obrambno delo in naš narodno-obrambni program! Vse naše narodno-obrambno delo se mora izpremeniti in dobiti ostrejšo lice. Narodno-obrambno delo je imelo pri nas dosedaj le zgolj kulturn, prosvetno izobraževalen pomen. Sedaj se mora iz njega razviti slovenski iredentizem, ki pa ne bo zgolj kulturnega pomena, temveč bo vitalnega političnega pomena. Nismo se zavedali v preteklosti svoje dolžnosti do naših bratov onstran državne meje — ker smo bili sami zasušeni — zato bi bila sramota, če bi svoje svobode ne izrabljali v bodoče tudi v prid odcepljenemu delu našega naroda. Stotisoče našega naroda, krvi naše krvi, gleda na nas in pričakuje od nas odrešenja. Zato na delo vsi, da ustvarimo v narodu silo, ki bo zmožna dati bratom odrešenje.

Borba z brati Hrvati nam je skupna, zakaj tudi v Istri gleda ljudstvo še vedno proti Zagrebu, ki naj jim pošlje rešitev. Slovensko-hrvatski iredentizem mora postati jugoslovanski iredentizem! Gledati pa moramo tudi, da iredentistični smotri ne ostanejo zgolj naša nacionalna zadeva, temveč da postanejo naša državna zadeva in državni smoter!

A tudi za naše šolstvo smo postavljeni pred nov položaj. Odtrgan je danes od našega vodstva tudi obsežen del šolstva, ki smo menili, da bo pod našim okriljem. Danes moramo računati glede povzdige našega šolstva z dvojnimi položaji.

Naš program se ne izpremeni v temelju in ostane skupen: Naš smoter ostane šola, odgovarjajoča socialnemu razvijanju človeštva in potom nje preustroju družbe v socialističnem duhu na podlagi modernih nazorov vede; naš boj je odgovarjajoče zadostno gmotno stanje, ki nam naj ga dá tako preustrojena, nova družba. Nova družba naj nam pripozna odgovarjajoče pravne temelje na podlagi načela socialne pravičnosti in eksistenčnega prava, odgovarjajočega važnosti socialnega dela in socialni stopnji učiteljstva. Evolucijski preobrat družbe potom šole, ki vodi do revolucije nazorov, in revolucijski preobrat družbe potom bojev za obstanek proti izkoriščajočemu kapitalizmu so le različna pota šolskega boja in stanovskega boja, ki pa drže k istim smotrom.

Pač pa se mora zaradi novega položaja taktika pri izvajanju našega šolskega programa nekoliko izpremeniti in dopolniti. Naše šolstvo v Jugoslaviji bo napredovalo, ker bomo položili vse sile v njega napredek, dvignilo se bo z rapidnimi koraki: zato bo pa tem večja postala razlika in propad do našega šolstva, ki bo ostalo pod tujevo oblastjo. V Italiji je itak že število analfabetov jako veliko, šolstvo je slabo, in naše šolstvo bo tuje še posebej zatiral. Vsiljeval bo svoj jezik potom naših šol!

In to, kar je bilo dosedaj naš ponos, ta krasen razvoj kraškega šolstva, ta velika inteligenca in vsestranska zrelost in zavednost našega ljudstva, ki nas diči in prinaša hvalo tudi pri tujci, bo uničena v njihovih rokah in postane razvalina. Danes se lahko seštejejo naše kulturne institucije v zasedenem ozemlju: koliko šol smo imeli dosedaj, koliko so nam jih v tem času okupacije uničili, koliko ohranili; koliko je bilo našega jezika, koliko so nam ga zatrli, koliko ohranili v šoli, uradu in cerkvi? Zato popišimo dosežanje pravice in stanje tem natančneje, napravimo statistiko sedanjega stanja!

Naša dolžnost je imeti strogo v evidenci stanje, razvoj in gibanje našega šolstva na zasedenem ozemlju. Mi moramo protestirati proti krivicam, ki se bodo go-dile našemu šolstvu tam pri naši vladi, in te dolžnost je, da spravi protest pred mednarodni forum ter se zavzame za pravice naše neodrešene narodne manjšine. Mi jo hočemo opozarjati, in naša vlada bo zaščitnica našega šolstva na neodrešenem ozemlju. Zato je naša nova točka v organizacijskem programu: naše šolstvo neodrešenega ozemlja.

Naša zahteva in točka našega programa za šolstvo na neodrešenem ozemlju se glasi: Zahtevamo, da nam vse do zadnjega vzpostavijo na šolskem polju, kar so nam uničili tekom okupacije, vse šole — do zadnje; da nam na tem ozemlju vzpostavijo naš maksimum, ki smo ga imeli pod Avstrijo na šolskem polju in je trpel zaradi vojne: in da nam dajo na tem ozemlju vse, kar bi morali po narodnih pravicah imeti na tem ozemlju in bi dobili, če bi to ozemlje ostalo ohranjeno nam in šolstvo pod našo upravo, a nam Avstrija tega ni dala le zaradi narodnega sovraštva do nas in zatiranja naše narodnosti.

Dolžnost naše vlade je, uporabiti vsa sredstva pri italijanski vladi, da te zahteve izvede!

Sicer jim bomo pa pri obračunu pokazali letne bilance o našem šolstvu na okupiranem ozemlju in pokazali — zakaj smo tirjali svojo pravico, da oni niso spoštovali pravično vladati našega naroda — če bodo krivično in barbarsko postopali z njim.

Dolžnost naših konzulov je, da pazijo!

Z novim položajem pa se izvrše tudi izpremembe v naših stanovskih vrstah in na našem stanovskem programu.

Začasno izgubimo tudi političko velik del naših najboljših in najtrdnjših tovarišev. Naše stanovsko število v organizaciji bo zaradi tega padlo in se bo zmanjšalo. Učiteljstvo na zasedenem ozemlju ne bo

pri nas ujedinjeno in se bo moralo samostojno organizirati.

Naša država je pripoznala pomembnost in upravičenost naših zahtev po višji izobrazbi, ugodila je našim gmotnim zahtevam, in pod njenim okriljem se bomo sedaj hitro in rapidno razvijali. Naši bratje in tovariši onstran umetne meje bodo v tem boju osamljeni, zmanjšani in bodo odtrgani od dobrot svobode, ki jih bomo čeležni mi. Oni bodo podvrženi narodnemu suženstvu, persekucijam in terorizmu; njih usta bodo morala često prikriti in zadržati besedo v šoli, ki bi jo rado govorilo njihovo srce. Država si bo prizadevala jih odtujiti od nas. Naša dolžnost je pa, skrbeti za to, da ohranimo trdno vez z njimi, da ostanemo v nadaljnji kulturni zvezi, da jih podpiramo v njihovem boju, da jim damo vedno zaščito in da bodo korakali z nami v kulturnem napredku — do dneva, ko si vsi svobodni zopet podamo bratske roke!

Mi moramo gledati, da bo z njimi in na podlagi nas vzporedno z nami korakalo naše šolstvo na neodrešenem ozemlju. Naša organizacijska zborovanja ne smejo pozabiti njih in ustanoviti bo posebno institucijo — referenta za šolstvo in učiteljstvo na neodrešenem ozemlju v naši organizaciji.

Zato se pa tembolj v tem kaže potreba rujnega izvajanja že proglašene načela v organizaciji: da je ohraniti popolnoma strankarsko nepolitiški značaj naših strokovnih organizacij in je strankarsko političko prepričanje in naziranje članov proglasiti kot zasebno vprašanje posameznika; organizacija zahteva od njega le, da se ne odtuja s kulturnega in narodnega temelja, na katerem naj bo zasnovano stremenje šole, in se ne odtuji od načelnih stanovskih zahtev. S tem je vsakemu posamezniku popolnoma svobodno prepuščena politička smer, ki misli po njej doseči zahteve organizacije.

In iredenta je prvo in glavno načelo, ki nas mora združiti za domoljubno delo vse na skupnem programu, ki mora prevladovati in katere vitalnim narodnim interesom se bodo morala često podrediti druga sporna vprašanja in točke. Z novim položajem nam je ustvarjena baza za novo strpnije stanovsko organiziranje, ki ne bo ovira našemu celokupnemu strogo stanovskemu in vnanjemu delu in interesom.

Razvojno načelo, ki nam ga je potrdila tudi sedanja vojna, velja tudi za našo borbo v bodočnosti: nič ni stalnega, vse se razvija in je dobro le toliko časa, dokler se ne preživi, potem je novo dobro toliko časa, da v razvoju propade.

Le s silo se je star družabni red še vzdržal in ker je mir zasnovan na njega temeljih, ne bo stalen, in mednarodni položaj bo ostal še vedno napet ter se bo bo nadaljeval. Težišče vsega tega boja se je obrnilo danes v Rusijo, kjer se snuje takozvana III. internacionala, ki naj uredi bodoče mednarodne razmere na modernih temeljih.

V tem smislu se bo bodoči boj nadaljeval: individualizem se mora umakniti socializmu; plod prvega — liberalna načela — ki so vladala v preteklosti, so bila le prehodna doba v vzgoji človeštva, ki se morajo umakniti zmagujočim načelom socializma; aristokracija mora priznati vodilno silo premoči — demokratizmu!

Zakaj vse to omenjamo? Zato, ker nam je v tem dana temeljita smernica našega bodočega delovanja z ozirom na nov položaj! Pozabiti ne smemo, da moramo tudi na mednarodnem polju pripravljati tla za naša iredentistična stremjenja. Gledati moramo, da se naš proletarijat osamosvoji tujih vplivov, ki so jih v odločilnih trenutkih izdali in so ga pustili samega; da dobi vpliv in upoštevanje pri sorodnih narodih. Gledati moramo, da pridobimo tudi odločujočo rusko, poljsko, češko in drugo javnost za svoje zahteve in jim dokazati, da so upravičene.

Sami mi moramo biti prepričani, da pride še enkrat ura, ko se bo pravičnejše

odločalo o usodi našega neodrešenega ozemlja in neodrešenega dela naroda!

In tedaj bo odločal — proletarec! Naš delavski in kmetiški proletarec bo odločal o svoji usodi in o usodi narodov. Zato glejmo, da ne bo naš proletarijat tedaj osamljen v boju za pravičnost svojih zahtev; iščimo zvez že sedaj! Tudi mi moramo iskati zvez in vplivati na vnanjo javnost v smislu svojega programa; zakej oboje del — duševno in telesno delo — združujeta v pojmu — proletarijat, v kateri pojmi sodi že po svoji naravi in značaju svojega dela tudi učiteljstvo.

Kaj je propaganda in kolikega pomena je propaganda, naj nam služi sam en zgled: Danes je vsa Italija trdno prepričana, da je vse primorsko ozemlje popolnoma italijansko in da na njem do katerega prebiva izključno italijanski narod. Zato je bilo presenečenje italijanskega javstva tem večje, ki je prihajalo na ozemlje in je izjavljalo, da vsa italijanska narečja lahko razume, samo tega, ki govori na tem ozemlju, popolnoma nič neumeje; ko so izjavljali, da niso vedeli, prebiva na tem ozemlju tuj narod.

S temi večjo upravičenostjo propagando mi naše zahteve glede tega ozemlja, ki lahko očkažemo, da naša propaganda ne temelji na laži, temveč na resnici in pravičnosti!

Zgled nam naj bodo naši nasprotniki, ki so v času, ko smo bojevali mi doma in notranji narodni boj, propagirali doma in v vnanjem svetu idejo upravičenosti svojih zahtev ter so s tem pripravljali nasprotnike na naše ozemlje, a mi nismo bili pripravljeni na odpor.

En klic in en program nam naj danes vsem skupen: Vcepimo v mladino iredentističnega duha — ni to šovenizem ni to strup — to je življenje za naše bratje onstran meje, ki ljubijo našo skupno domovino enako kakor mi! —

Slovesna otvoritev italijanskih šol v Cerovljah v Istri.

Dne 29. maja t. l. so slovesno otvorili v Cerovljah v Istri italijansko ljudsko šolo. Učitelj podpornik 145. pešpolka Paolo Diannini je razposlal za to slavnost vabila z naslednjim vzporedom:

Ob 8. Slovesna maša, ki jo daje preč. mons. profesor Valeriano Monti, na govor in obhajilo otrok.

Ob 9. Veliko sežiganje vseh hrvaških knjig, ki so jih svojevoljno zbrali školski otroci, kateri bodo med sežiganjem peli himno »La scuola italiana«, ki so se naučili za to priliko, potem čitanje spornice o Diazovi zmagi. Odkritje šolskega napisu, blagoslovitev poslopja, ki jo izvrši preč. mons. prof. Monti. Slovesna prisega vseh šolskih otrok kralju in domovini.

Ob 10. V šolski sobi, bogato okrašeni deklaracije pesmi in patrijotičnih himen izvajajo šolski otroci.

Ob 11. Banket šolskih otrok, ki ga nudijo vojaki 1152. stot. stroj. Fiat. Banketa se udeležijo tudi gojenci italijanskih šol v Moncalvo (Gologorica).

Ob 12. Razdeljevanje daril vseh učencem.

Ob 17. Telovadba in nogometna tekma med vojaki 1152. stot. stroj. Fiat. Tekanje v zankah. Mlaj za plezanje.

Ob 19. Šolski izprevod v slavnostnih vozovih, ki so jih okrasili in jih bodo vodili vojaki. Izprevoz se bo pomikal po naslednji poti: Šola-postaja-vojaško poštovišče-Novacco (Novaki).

Ob 20:30. Velika plesna zabava šolskih dvorani, posebe urejeni za to priliko. Vstop bo dovoljen edinole proti vstopni bilu. Za udobnost povablencev bo pripravljen tudi buffet.

N. B. Ker je slavnost eminentno domoljubna, bodo ves čas prisotni vojaški krajevne posadke, da se bodo pobratili in ljubi z malimi odrešenci — bodočimi vojniki Nove Italije!

LISTEK

TONE GASPARI:

Marjonetno gledališče.

Naše kulturno življenje vstaja ter zadovoljivo napreduje v vse smeri. V prestolici sami smo se pospeli v razmeroma kratkem času do važnih kulturnih naprav: dobili smo lastno dramsko gledališče, pričelo se je s predavanji na tehniki, pridno že deluje slov.-francoska organizacija itd. Razmeroma najmanj se je napravilo za naše najmlajše! Kako naj nudi dežela naši deci plemenitega razvedrila, ko niti kulturno središče Slovencev tega ne zmore. Da ni bilo petletnega gorja, ki je prečrtalo marsikake misli in načrte v

kulturnem oziru, bi Ljubljana najbrže že nudila našim malim najprimernejšo zabavo zanje: marjonetno gledališče.

Že decembra 1912. je g. Milan Klemenčič izdelal v Šturijah minijaturno gledališče marjonet ter povabil v razglasu slovensko kulturno javnost, posebno še učiteljstvo, da si ogleda za nas Slovence povsem novo napravo. Do tedaj je imel marsikdo še nejasne pojme o enakih gledališčih, zakaj edino, kar je naša mladina uživala v tem oziru, so bili različni, navadno slabo uprizorjeni »Kašperli«, ki so romali s sejnimi in vrtiljaki po naših večjih krajih. Dobro se spominjam, kako je pred približno petnajstimi leti na Rakeku uspešna prva predstava marjonet. Isti dan je igral cirkus v »pravem« gledališču »Sv. Oenovefo«, poleg v dvorani pa marjonete »Dr. Fausta«. Ko sta se drugi večer predstavi ponovili, je bil cirkus skoro prazen,

medtem ko je bila dvorana prenapolnjena. Videl sem obe predstavi, toda ugajal mi je »Dr. Faust« neprimerno bolj. Takrat nisem vedel zakaj, danes to čutim: iluzija marjonet, ki sem jo občutil takrat, me je tako prevzela, da mi je ta predstava ostala dobro začrtana v spominu.

Po sedmih letih je g. Klemenčič spet iniciativno posegel vmes ter sprožil misel o stalnem marjonetnem gledališču v Ljubljani, kjer se trudi in pridno dela, da nam da nekaj svojega, nekaj lastnega. Sicer bi marjonete lahko naročili že izgotovljene, toda on nam ravno hoče dati nekaj originalnega v formah, kakor tudi v proporcijah figur. Posrečilo se mu je vseskozi, saj je strokovnjak v tej stvari. Po njegovem mnenju se lahko že meseca kimavca prične s predstavami.

Naše narodno gledališče je prirejalo po sezoni turneje po Sloveniji, da ugoditi tudi

onim, ki so preveč oddaljeni od kulturnega centra in ne morejo zadostiti svojim duševnim potrebam. Ali bi se ne moglo ustvariti tudi nekako potujoče marjonetno gledališče, ki bi romalo po naših krajih, kjer bi se lahko družila vsa mladina dotičnega okraja? Mnogo bi se s tem koristilo deželi, mnogo pripomoglo k mladni vzgoji mladine. Načrt in napravo bi moglo izdelati g. Klemenčič sam, pomagalo bi mu potem učiteljstvo.

Povsod igra pri enakih načrtih glavno vlogo financiranje dotične »naprave«. Tu di tu »se je iskal mecen«, toda ni se še našel. Primorani smo zbirati denarje kronah. Apeliram na okr. učit. društva, da se spomnijo pri svojih zborovanjih s plemenitim darom te važne mladinske kulturne naprave. —